

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 811.161.2'367

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2025.1.1>

В. В. ДАЦЮК

*магістр філології, викладач словесних дисциплін,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: datsyk8229@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3225-2902>*

Л. М. ШУСТ

*кандидат філологічних наук, викладач словесних дисциплін,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: lyud_mylka@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6761-5497>*

О. М. ГОНЧАРУК

*кандидат педагогічних наук, викладач словесних дисциплін,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: super_lenagoncharuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8777-089X>*

СЕМАНТИЧНА СФЕРА ВНУТРІШНЬОЇ СИНТАКСИЧНОЇ ТРАНСПОЗИЦІЇ ОРУДНОГО ВІДМІНКА

У статті розглянуто орудний відмінок як репрезентант семантико-синтаксичної сфери інших відмінкових форм. Визначено, що семантико-синтаксичні контури орудного можуть зміщуватися й ставати емінішими, так як він перебуває у вторинних власне-відмінкових об'єктній, суб'єктній чи локативній сферах. Виявлено, що у таких конструкціях аналізована грамема, крім інструментальності, набуває іншого значення й семантично наближається відповідно до знахідного, називного та місцевого відмінків. Орудний рідко бере участь в об'єктній транспозиції. Орудний об'єкта може входити у валентну рамку предикатів дії, стану та якісної ознаки. Обов'язковою умовою такого функціонування орудного відмінка є перебування в межах семантико-синтаксичної валентності дієслівних предикатів зі значенням керівництва, володіння.

Окреслено, що у граматичній системі сучасної української літературної мови орудний становить собою продуктивний засіб вираження суб'єктної синтаксеми, тому зазначена грамема пов'язана трансформаційними відношеннями з називним відмінком двоскладних речень. Вказано на функціонування ще одного різновиду реченневих структур з орудним суб'єктом, тобто пасивні конструкції з грамемою орудного, у якому відбувається посилення семантики інструментальності. Охарактеризовано, що крім вторинних об'єктного та суб'єктного значень, орудний функціонує як компонент, що залежить від акціонально-локативних предикатів.

Відмінкова форма орудного, крім первинної, виконує роль вторинного репрезентанта. Таке явище має стосунок до внутрішньої граемної транспозиції, усебічне дослідження якої все частіше знаходить відображення в сучасних функційно зорієнтованих студіях.

Ключові слова: синтаксична транспозиція, відмінкова периферія, відмінок, об'єкт, суб'єкт, речення, орудний відмінок.

Поставлення проблеми. На сучасному етапі розвитку української лінгвістики однією з найбільш дискусійних тем є комплексне вивчення

мовних одиниць як багатомірних компонентів. Тому проблема дослідження категорії відмінка іменників досі актуальна. У цій граматичній кате-

горії власне синтаксичні та морфологічні ознаки тісно переплетені з лексико-семантичними, що дає можливість розрізняти синтаксичні функції словоформ із граматичними категорійними значеннями іменника у парадигматичній системі та в структурі речення-висловлення. Примітно, що значення відмінка може виражатися різними мовними засобами: у відмінковій формі, прийменниково-відмінковій конструкції, прислівниковому слові, словосполученням та ін. Тож пріоритетним напрямком мовознавства є висвітлення функціональних особливостей конкретних відмінкових форм, враховуючи внутрішню та зовнішню синтаксичну транспозицію.

Аналіз попередніх досліджень. Особливий інтерес до відмінка як специфічної категорійної одиниці свого часу проявляли лінгвісти Є. Курилович, О. Потєбня, Ч. Філмор, Р. Якобсон, Е. Бенвеніст, А. Вежбицька та ін. Серед сучасних мовознавців функціональний підхід до вивчення граматики й категорії відмінка активно застосовують І. Р. Вихованець (термінологічний і семантичний аспект) [Вихованець], М. Я. Плющ (історія розвитку теорії відмінка, особливості відмінкових словоформ) [Плющ], А. П. Загнітко (зіставний аспект у контексті інших мов), Н. М. Костусяк (семантико-синтаксичний і формально-синтаксичний аспекти) [Костусяк] та ін.

Мета статті – схарактеризувати семантичну сферу внутрішньої синтаксичної транспозиції орудного відмінка, з'ясувати контекстуальні трансформаційні та транспозиційні відношення цієї граматичної категорії. Як приклади використані цитати, фіксовані протягом кількох років із різних джерел.

Виклад основного матеріалу. В українській літературній мові явище внутрішньої синтаксичної транспозиції притаманне відмінковій периферії, структурованій орудним, місцевим і кличним відмінкам.

Одним із найважливіших синтаксичних значень орудного відмінка, позбавленого конкретної семантики, є об'єктний у придієслівній позиції.

Орудний об'єкта служить для реалізації об'єктних відношень між дією, вираженою опорним дієсловом, та суб'єктом, вираженим керованою формою іменника (займенника) [Плющ: 54].

Семантико-синтаксичні контури орудного можуть зміщуватися й ставати ємнішими. У такому разі він перебуває у вторинних власне-відмінкових об'єктній, суб'єктній чи локативній сферах. У таких конструкціях аналізована грамема, крім інструментальності, набуває іншого значення й семантично наближається відповідно до знахідного, називного та місцевого відмінків. Як відомо, в українській мові синтаксичні транспозиційні зміни часто відбуваються об'єктній сфері відмінків. Варто зазначити, що орудний рідко бере участь в об'єктній транспозиції. За такої умови він потрапляє в семантико-синтаксичну сферу знахідного, для якого функція об'єкта первинна: І обнявся сміх з журбою (В. Симоненко); Леся... дуже рано, в чотири роки, ...захопилася літературою (М. Олійник). Орудний об'єкта може входити у валентну рамку предикатів дії, стану та якісної ознаки. За обов'язкову умову такого функціонування орудного відмінка править її перебування в межах семантико-синтаксичної валентності дієслівних предикатів зі значенням керівництва, володіння: Погодою у нас на сінокоші щось, казали, років з півтора завідувала ворона (О. Довженко); стосунку до об'єкта: При писанні дорожи часом, надто ж – пергаменом, бо купований аж у Константинополі (П. Загребельний); Ах, ви захоплюєтеся своїм Хрещатиком? (П. Загребельний); моторності: Митрополит Феопемпт... нечутно ворушив тонкими злими губами (П. Загребельний); ...міністр ...розводить гостинно руками... (П. Загребельний); а також дієслів на зразок харчуватися, заїдати, захлинатися тощо [3; с. 76]: (Сивоок) ...харчувався випадково вловленим птахом або рибою... (П. Загребельний); ...захлинаються словами нещирості недорікуваті придворні поети... (П. Загребельний). Орудний у функції об'єкта вживається також при деяких відад'єктивних дериватах, де може набувати статусу як облігаторної, так і факультативної синтаксеми, наприклад: Я з вами не згоден, Марі! (М. Слабошпицький); Голос нічим не особливий... (М. Слабошпицький); (Царевич) гарний лицем (Ю. Мушкетик); (Лепетя) ... цим була мила кожному... (П. Загребельний). В обмежених стилістичних умовах перебуває грамема орудного відмінка з прийменниками поряд з та порівняно з, що виступає як морфологіч-

ний варіант об'єктної синтаксеми якості-відношення, наприклад: ... (її східна дикувата) краса здавалася яскравішою поряд зі (спокійною слов'янською) красою (князя) (В. Малик); ... він худіший порівняно з іншими (О. Гончар). Такі конструкції зорієнтовані на розмовно-побутовий стиль, а також закріплені в стилі художньої літератури та у фольклорі.

У граматичній системі сучасної української літературної мови орудний становить собою продуктивний засіб вираження суб'єктної синтаксеми. У такому разі зазначена грамема пов'язана трансформаційними відношеннями з називним відмінком двоскладних речень: Деревя внизу теж були обкидані снігом (Ю. Мушкетик) <— Сніг внизу теж обкидав дерева; В ніздрі вдарило запахом кислого хліба... (Р. Федорів) В ніздрі вдарив запах кислого хліба; Там рясніло іменами чорних людей... (Р. Федорів) <— Там рясніли імена чорних людей; Вітром гостро било йому в обличчя Вітер гостро бив йому в обличчя (Вал. Шевчук); ...вітром надуває розіпнутий Чагрів кожух... (Р. Федорів) Вітер надуває розіпнутий Чагрів кожух. Як засвідчують подані приклади, сферою поширення орудного суб'єкта виступають двоскладні пасивні структури та односкладні безособові конструкції, що перебувають у трансформаційних відношеннях із двоскладними активними. Зауважимо, що вихідні та похідні речення є синтаксичними синонімами. За умови внутрішньої відмінкової транспозиції орудного у сферу називного спостерігаємо ускладнення семантики. М. Я. Плющ із цього приводу зауважує: «Значення орудного в пасивних конструкціях тісно пов'язане з інструментальним значенням (орудний суб'єкта – «той, ким здійснюється дія», «той, хто сприяє дії»)» [Плющ: 115]. Отже, орудний суб'єкта характеризується нашаруванням на семантику суб'єктності семантики знаряддя чи засобу дії. Функціонування орудного відмінка у сфері називного великою мірою пов'язане з перетворенням активних реченневих конструкцій на пасивні, наприклад: І місячну сонату уже створив Бетховен (Л. Костенко) —> Місячна соната уже створена Бетховеном; (Художники) ... писали якісь картини... (Л. Костенко) —> Картини написані художниками. Аналізуючи вихідне

й похідне речення, можемо стверджувати, що грамема називного відмінка, втративши первинну для нього суб'єктну позицію в активних конструкціях, переміщується в позицію орудного пасивних конструкцій, тобто відбувається транспозиція називного суб'єктного вихідного речення в орудний суб'єктний похідного речення, пор.: Мартин повторював свою проповідь... (Р. Іваничук) —> Проповідь повторювана Матином; Вітер листя останнє зривав (Г. Чубач) —> Листя зірване вітром. Подібно до називного орудний характеризується наявністю семантико-синтаксичних ознак субстанційності, активності та динамічності. Проте ознака активності в орудному певною мірою модифікована. Її послаблення пояснене нашаруванням семантики інструментальності, якій властива пасивність. Крім того, внаслідок перетворення активних реченневих структур у пасивні відбувається взаємне переміщення називного та знахідного відмінків. Аналізуючи всі різновиди внутрішньої транспозиції відмінкових форм, І. Р. Вихованець подає таку схему, за якою відбувається пасивізація синтаксичних конструкцій: «називний відмінок суб'єкта дії + предикат дії + об'єкт дії —> називний відмінок об'єктного суб'єкта + предикат результативного стану + орудний відмінок суб'єкта дії» [Вихованець: 113]. Зазначений вище різновид внутрішньої транспозиції вказує на власне-відмінкове функціонування в межах категорійного іменникового значення предметності. Проте, крім власне-іменників, у сфері орудного можуть перебувати й абстрактні поняття. У такому разі вказана відмінкова форма виражає причину певного процесу чи стану, пор.: Всі були... стривожені (хворобою дівчини) (В. Малик) і Всі були... стривожені, бо дівчина хворіла; ...думки були перервані тривожним вигуком (В. Малик) і Думки були перервані, бо хтось тривожно вигукнув; Зіновій з сідлом у руці, Марко з сагайдаком через плече... пригнічені тривогою... (Р. Іваничук) і Зіновій з сідлом у руці, Марко з сагайдаком через плече пригнічені, бо їм тривожно. Суб'єктно-інструментальне значення виражає орудний тоді, коли в його позиції перебувають іменники на позначення певних стихійних сил, які здійснюють руйнівну силу щодо об'єкта: (Гавареччина) ...засипана снігом (Р. Іваничук); ...все там

було сповнене... вогнем (Вал. Шевчук); Прозинівська гора зовсім розмилася водою (Вал. Шевчук).

Крім того, варто вказати на функціонування ще одного різновиду реченневих структур з орудним суб'єктом. Тут маємо на увазі пасивні конструкції з грамою орудного, у якому відбувається посилення семантики інструментальності. Лексичні різновиди цих синтаксем поширені на назви машин, механізмів, знарядь, засобів праці, допоміжних матеріалів, за допомогою яких реалізується дія. Реальний діяч в орудному відмінку тут лексично не виражений із метою уникнення збігу двох однакових відмінкових форм, тому на інструментальне значення іменників на шаровується суб'єктна функція усуненого діяча, наприклад: Обидві його витягнуті наперед руки – ліва, що тримала повід, і права, що тримала списа, — відсічені тим мечем по самі лікті... (В. Малик) і Обидві його витягнуті наперед руки – ліва, що тримала повід, і права, що тримала списа, — відсічені ворогом тим мечем по самі лікті... (стилістично неправильне речення); Ворог відсік обидві його витягнуті наперед руки – ліву, що тримала повід, і праву, що тримала списа, — тим мечем по самі лікті, упали на гриву коневі, а звідти провалилися кудись у безвість (стилістично правильне речення).

В українській мові сферу поширення орудного відмінка суб'єкта поповнюють односкладні безособові речення. У ролі предикатних синтаксем тут функціонують компоненти на -но, -то: Даровано все це мені майстрами руськими (Р. Федорів). Проте такі структури формують своєрідну периферію, оскільки грама орудного із семантикою діяча найчастіше має нульове вираження, що відбувається з метою уникнення збігу орудного суб'єкта й орудного інструментального (допоміжного матеріалу): Багато слів написано пером... (Л. Костенко). О. О. Потєбня з цього приводу висловив думку про необов'язковість орудного суб'єктного в аналізованих конструкціях. Дослідник зауважував, що найхарактернішою особливістю форм на -но, -то, якою вони відрізняються від пасивних дієприкметників, є вживання при них знахідного відмінка, наприклад: Тепер покарано мене (Р. Федорів); ...хлопця прислано до нього по ділу (Р. Федорів).

У сфері суб'єктності перебуває орудний відмінок в безособових (односособових) реченнях. Його типовим репрезентантом виступають лексеми на позначення явищ природи: ...небо затягло сірими хмарами... (В. Врублевська); Дощем, як слізьми, заливало весь видимий і невидимий світ... (П. Загребельний); ...громом його (дуба) ударило й так поламало (Вас. Шевчук); ...а весною нас заливало водою (О. Довженко). На думку І. Р. Вихованця, у таких структурах засвідчений «семантико-синтаксичний синкретизм орудного» [Вихованець: 131]. Отже, у безособових (одноособових) реченнях орудний відмінок виражає суб'єктно-інструментальне значення, оскільки, перебуваючи в позиції інструментальної синтаксеми, він вступає у суб'єктні семантико-синтаксичні відношення. Про це свідчить трансформаційний зв'язок односкладних конструкцій із двоскладними, де функцію суб'єкта дії виражає називний відмінок, пор.: ...вітром надуває розпнутий Чагрів кожух... (Р. Федорів) Вітер надуває розпнутий Чагрів кожух. Семантичне ускладнення грами орудного маємо в тому разі, коли він поширюється на відпредикатні іменники. За умови функціонування в суб'єктній позиції такі елементи зберігають вихідну семантику причиновості, набуваючи супровідного значення суб'єкта: ...(Писаренка) закинуто туди безглуздою потребою військового часу (П. Загребельний) (Писаренка) закинуто туди, бо цього потребував військовий час; ...(списи) обрубано одним ударом (П. Загребельний) <— ...(списи) обрубано, бо по них ударили. Орудний як репрезентант суб'єктної та інструментальної функцій трапляється в безособових структурах із предикатами, що мають значення запаху й віяння: пахнути, віяти, нести, тягти, тягнути тощо: ...смачно пахне смаженим м'ясом (Р. Федорів); І терпко пахло снігом (Вас. Шевчук). Указані речення трансформаційно пов'язані з двоскладними структурами, у яких суб'єкт має типову для нього форму вираження – називний відмінок іменника, пор.: ...пахло борошном і сушеним липовим цвітом (Г. Тютюнник) і Пахло борошно і сушений липовий цвіт.

Діапазон значень орудного суб'єктного поширений на синтаксичні конструкції

з предикатами емоційно-психічного стану: Сум заволодів нею у тих сутінних сінях... (Вал. Шевчук). Такі речення корелюють зі структурами, у яких суб'єкту позицію заступають інші морфологічні засоби вираження, пор.: ...тужно мені на цьому пиру (Р. Федорів), Я тужу на цьому пиру і Туга заволоділа мною на цьому пиру; ...байдуже їй до вогню (Р. Федорів), Вона байдужа до вогню і Байдужість запанувала нею; Було їй від цього страшно (Р. Федорів), Вона злякалася і Страх запанував нею. Абсолютну периферію формує орудний суб'єктний із прийменниками з, за, між: ...все було добре і з батьком, і з матір'ю, і з сестрою, і з братом (В. Врублевська); ...дружба знову запанувала між ними (М. Олійник). Зазначені форми з прийменниками за, між виступають функційними еквівалентами називного, про що свідчать різноманітні трансформації, пор.: ...правда за Вишенським ... (Р. Іваничук) і Вишенський говорить правду; ...вночі між батьком і сином відбулася неприємна розмова (М. Олійник) і Батько і син розмовляли; ...між ученими має бути солідарність навіть у помилках (П. Загребельний) і Учені мають бути солідарні навіть у помилках; Отоді й закипали криваві бої між володарями турячого царства (П. Загребельний) і Отоді й боролися володарі турячого царства. Сполука з + орудний корелює з іншими засобами вираження суб'єкта стану, пор.: З Ларисою Петрівною стало погано і Ларисі Петрівні стало погано (М. Олійник).

Крім вторинних об'єктного та суб'єктного значень, орудний функціонує як компонент, що

залежить від акціонально-локативних предикатів. У такому разі він є репрезентантом локативної синтаксеми із семантикою шляху руху: Він іде пустельним сільським шляхом (А. Дімаров); ...і пахучий димок слався степом (Г. Тютюнник); І хтось до когось їде тим шляхом золотим (Л. Костенко); Поле широке бігли дороги (Г. Чубач). Грамема орудного засвідчена також у зоні статичної локалізації, де вона набуває таких ознак:

1) наявність валентного зв'язку з предикатами локативного стану;

2) функціонування переважно з прийменниками. Наприклад: Козаки й наймити стояли за возами (Ю. Мушкетик); Він сидів за столом на чільному місці (Р. Іваничук).

Висновки. Отже, семантико-синтаксична специфіка вторинного відмінкового функціонування полягає в тому, що він перебуває в об'єктній, суб'єктній чи локативній сферах. У таких конструкціях аналізована грамема, крім інструментальності, набуває іншого значення й семантично наближається відповідно до знахідного, називного та місцевого відмінків. У сучасній українській мові орудний відмінок об'єкта приєднується дієсловами кількох основних груп, зокрема із семантикою володіння, керівництва, психічної чи фізіологічної реакції (стосунку до об'єкта), надання руху об'єктові, наповнення, забезпечення або наділення чимось. Семантико-синтаксичною специфікою орудного відмінка також є активний зв'язок із дієсловами, вжитими в переносному значенні, і, як наслідок, творення образно-метафоричних засобів тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії (Функціональний аналіз). Київ : Наукова думка, 1991. 172 с.
2. Габай А. Ю. Синтаксична прислівникова транспозиція відмінкових і прийменниково-відмінкових форм : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2010. 18, [2] с.
3. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академічна граматики української мови / заг. ред. І. Вихованець. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 398, [2] с.
4. Костусяк Н. М. Формально-синтаксичні та комунікативні ознаки орудного відмінка як засобу вираження зовнішньої синтаксичної транспозиції. *IV Міжнародні севастопольські Кирило-Методіївські читання*. Севастополь : Гит пак, 2010. Т. I. С. 123–132.
5. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій. 2-е вид., переробл. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 393 с.
6. Плющ М. Я. Категорія відмінка в семантико-синтаксичній структурі речення. Київ : Вид-во Національного педагогічного ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2016. 252 с.
7. Тесліцька Г. І. Структурно-семантична типологія напівпредикативних ад'єктивних компонентів у простому ускладненому реченні. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 23. Т. 2. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 64–67. URL : http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/23/part_2/11.pdf (дата звернення: 09.11.2024).

REFERENCES

1. Bezpoiasko O. K. (1991). Imenni hramatychni katehorii (Funktionalnyi analiz). [Nominal grammatical categories (Functional analysis)] Kyiv : Naukova dumka, 172 p. (In Ukrainian).
2. Habai A. Yu. (2010). Syntaksychna pryslivnykova transpozyciia vidminkovykh i pryimennykovo-vidminkovykh form [Syntactic adverbial transposition of case and prepositional-case forms]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova». Kyiv. 18, [2] p. (In Ukrainian).
3. Vykhoanets I. R. (2004). Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy : akademichna hramatyka ukrainskoi movy [Theoretical morphology of the Ukrainian language: academic grammar of the Ukrainian language] / zah. red. I. Vykhoanets. Kyiv : Univ. vyd-vo «Pulsary». 398, [2] p. (In Ukrainian).
4. Kostusiak N. M. (2010). Formalno-syntaksychni ta komunikatyvni oznaky orudnogo vidminka yak zasobu vyrazhennia zovnishnoi syntaksychnoi transpozyciis. [Formal-syntactic and communicative features of the instrumental case as a means of expressing external syntactic transposition] IV Mezhnarodni sevastopolski Kyrylo-Mefodiivski chytannia. Sevastopol : Hyt pak, 2010. T. I. pp. 123–132. (In Ukrainian).
5. Mirchenko M. V. (2004). Struktura syntaksychnykh katehorii. [Structure of syntactic categories] 2-e vyd., pererobl. Lutsk : RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky. 393 p. (In Ukrainian).
6. Pliushch M. Ya. (2016). Katehoriia vidminka v semantyko-syntaksychnii strukturi rechennia. [Category of case in the semantic-syntactic structure of a sentence] Kyiv : Vyd-vo Natsionalnoho pedahohichnoho un-tu imeni M. P. Drahomanova. 252 p. (In Ukrainian).
7. Teslitska H. I. (2022). Strukturno-semantychna typolohiia napivpredykatyvnykh adiektivnykh komponentiv u prostomu uskladnenomu rechenni. [Structural and semantic typology of semi-predicative adjective components in a simple complex sentence] Zakarpatski filolohichni studii. Vyp. 23. T. 2. Uzhhorod : Vydavnychi dim «Helvetyka». P. 64–67. (In Ukrainian). Available at: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/23/part_2/11.pdf (Accessed 09.11.2024).

V. V. DATSIUK

*Master of Philology, Lecturer of Verbal Disciplines,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: datsyk8229@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3225-2902>*

L. M. SHUST

*Candidate of Philological Sciences, Lecturer of Verbal Disciplines,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: lyud_myka@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6761-5497>*

O. M. HONCHARUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of Verbal Disciplines,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: super_lenagoncharuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8777-089X>*

SEMANTIC SPHERE OF INTERNAL SYNTAXIC TRANSPOSITION OF THE INSTRUMENTAL CASE

The article considers the instrumental case as a representative of the semantic-syntactic sphere of other case forms. It is determined that the semantic-syntactic contours of the instrumental case can shift and become more capacious, since it is located in the secondary proper-case object, subject or locative spheres. It is found that in such constructions the analyzed gramme, in addition to instrumentality, acquires a different meaning and semantically approaches to the accusative, nominative and locative cases. The instrumental rarely participates in object transposition. The instrumental case

of an object can be included in the valence frame of predicates of action, state and qualitative feature. A mandatory condition for functioning of the instrumental case is its presence within the semantic-syntactic valence of verb predicates with the meaning of leadership, possession.

It is outlined that in the grammatical system of the modern Ukrainian literary language, the instrumental case is a productive means of expressing the subjective syntax, therefore, the specified gramme is connected by transformational relations with the nominative case of two-component sentences. The functioning of another type of sentence structures with the instrumental subjective is indicated, that is, passive constructions with the gramme of the instrumental, in which the semantics of instrumentality is strengthened. It is characterized that, in addition to the secondary objective and subjective meanings, the instrumental case functions as a component that depends on action-locative predicates.

The case form of the instrumental, in addition to the primary one, plays the role of a secondary representative. This phenomenon is related to internal grammatic transposition, the comprehensive study of which is increasingly reflected in modern functionally oriented studies.

Key words: syntactic transposition, case periphery, case, object, subject, sentence, instrumental case.